ABISALII GÂNDIRII. PLEDOARIE PENTRU CLARITATEA DISCURSIVĂ

Autor: Andrei Poganu | 19 decembrie 2021

Privind în urmă la istoria gândirii, putem distinge două tipologii intelectuale: cei care au împins mai departe frontiera cunoașterii umane și cei care nu au făcut-o. Chiar dacă este aparent simplă, distincția presupune puțin mai mult decât transpare la prima vedere. Ca să clarific, în cazul celor din urmă, mă refer la acel tip de gânditor despre care mai mult *se vorbește* decât *se folosește* în demersul intelectual. În cazul acestora există mai degrabă o literatură despre *ce* au spus decât despre *cu ce ne ajută*, *cum și unde putem folosi ideile lor* și de ce este mai *clar*, *util* și *eficient* să folosim ideile pe care le-au furnizat ei în soluționarea anumitor probleme.

Este vorba despre gânditorii abisali, a căror complexitate și bogăție conceptuală se revarsă în oceane bibliografice care ajung să populeze rafturile bibliotecilor. Nu cu gândire, ci cu gândire despre gândire. Nu cu idei, ci cu idei despre idei.

Problema nu este, bineînțeles, dacă acești gânditori abisali sunt sau nu originali. Ar putea fi cei mai originali oameni din istoria umanității. Atât de originali încât doar ei (sau nici ei) nu s-au înțeles pe ei înșiși. Departe, deci, de mine – și de oricine vrea pur și simplu să gândească asupra subiectului – acuza de lispsă de originalitate la adresa acestui tip intelectual.

Problema poate fi exprimată mult mai clar în termeni economici, mai precis, în termeni de costuri ale reconstrucției ideilor lor și de profitabilitate a rezultatului final la care ajungem în urma reconstrucției. În cazul gânditorului abisal, munca de reconstrucție – adică de clarificare și reformulare inteligibilă a tezei susținute – este mult mai costisitoare comparativ cu un gânditor care nu face pasul suplimentar de a-și construi un vocabular propriu, de a redefini și reinterpreta concepte deja existente prin prisma unei anumite viziuni existențiale, metafizice și morale despre lume și a unei semantici

personalizate. Simplu spus, costurile reconstrucției depășesc valoarea ideii exprimate.

Acest profil intelectual trebuie contrastat cu tipul de gânditor al cărui punct de plecare este claritatea și simplitatea discursivă. Cu alte cuvinte, cu acel tip de gânditor care îi impune cititorului costuri minime de tranzacție în obținerea unui concept, idei sau informații. Oricât de banal ar fi acel concept, acea idee sau acea informație, faptul că investiția în înțelegerea și instrumentalizarea sa este, de la bun început, minimă, transformă procesul de dobândire a acelui concept, idee sau informație într-un demers profitabil. Oricât de original ar fi, dacă un concept, o idee sau o informație necesită costuri enorme de timp, energie și concentrare pentru a deveni inteligibilă, atunci trebuie să ne punem întrebarea: *merită?* Și mai departe: *cât de mult?*

„Merită pentru originalitate!" – se va spune.

Originalitatea produsă de un comentator, da. Sau, ca să reformulez, originalitate care se face vizibilă abia atunci când poți înțelege ce vrea respectivul autor să spună. Altfel, doar presupunem originalitatea pe baza vorbirii frumoase. Sau nici măcar frumoase, ci *filozofice*. E filozof, deci e original. E original, deci e filozof. Cine nu e original nu e filozof.

Concluzia decurge logic. Ca să înțelegi ceva dintr-un text sau discurs, el trebuie să îndeplinească un standard de minimă claritate analitică și discursivă. În absența acestor criterii, oricât de original ar fi, textul sau discursul nu slujește extinderii frontierelor cunoașterii. Deci, orice autor, oricât de abisal ar fi, trebuie descifrat, reinterpretat, și adus la același statut cu un autor care pornește de la bun început cu principiile clarității discursive. Ce diferă între cei doi este, evident, investiția făcută de cititor în înțelegerea limbajului lor.

Subliniez faptul că problema nu este una de conținut, ci de formă. Formă care, bineînțeles, mediază accesul la conținutul intelectual. Claritatea în discurs este – sau ar trebui să fie – o virtute. Bunăoară, o virtute epistemică. Îndrăznesc însă să spun că este o virtute *morală* în cel mai propriu sens al cuvântului. Și nu o trăsătură a unei *anumite* școli de gândire. Din contră, claritatea discursivă face – sau ar trebui să facă – parte din însuși cadrul în care dialogul, și implicit demersul intelectual, se poartă. Este o regulă a jocului. Contestând regula contestăm jocul.

Îmi amintesc ce spunea Rudolf Carnap într-un interviu, și anume că unul dintre scopurile proiectului său de unificare a științelor era de a depăși contextul „monologurilor" în care se afla filozofia în prima jumătate a secolului XX. Cu alte cuvinte, voia să remedieze acea situație în care fiecare autor ținea un monolog în termeni proprii, pe teme care erau, în realitate, comune. Scopul său era, prin urmare, crearea unui spațiu comun al dezbaterilor în care dialogul să fie purtat cu aceiași termeni, cu claritate și stabilitate analitică, pentru a îndeplini însuși scopul pentru care

purtăm dezbateri și discuții – anume, pentru obținerea unui rezultat, iar dacă nu un rezultat, măcar un parcurs, iar dacă nu un parcurs, măcar un început.

Problema cu gânditorii abisali este că nu facilitează nici rezultatul, nici parcursul, nici începutul. Ei sunt (sau vor să fie) capete de drum sau, mai sugestiv, fundături. Nu-mi pot imagina un tablou mai reprezentativ pentru tipologia autorului abisal decât cel al fundăturii sau al capătului. Repet, pe formă, nu pe conținut.

Chiar dacă pe aspectele de formă spunem că autorul abisal este o fundătură, pe conținut putem spune liniștiți: este o fundătură, dar măcar o fundătură originală!

Imagine: Francisco Goya – The Sleep of Reason Produces Monsters (1799); Sursa: WikiArt